

Спеціальні економічні знання в розслідуванні господарських кримінальних правопорушень

Віталій Усатий*

* Канд. юрид. наук, докторант ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-3325-4530>, e-mail: usatii.v.o@gmail.com

DOI: 10.32353/khrife.4.2025.08 УДК 343.985(477)

Надійшло 14.11.2025 / Рецензовано 30.11.2025 / Прийнято до друку 25.12.2025 /
Доступно онлайн 31.12.2025

Мета статті — з'ясувати роль, місце та значення спеціальних економічних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, а також визначити оптимальні форми їх застосування на різних етапах кримінального провадження. Методологічним підґрунтям дослідження стали загальнонаукові та спеціально-юридичні методи (діалектичний, системно-структурний, функціональний, юридико-догматичний, інтерпретаційний і порівняльно-правовий). Обґрунтовано, що ефективне розслідування господарських кримінальних правопорушень неможливе без залучення знань, які виходять за межі традиційної юридичної компетентності. Складність фінансових схем, багатоступеневість економічних процесів і подібність злочинних операцій до легальної господарської діяльності потребують участі економістів, аудиторів, бухгалтерів та інших фахівців фінансово-економічного профілю. Розкрито значення ревізій і документальних перевірок як непроцесуальної форми застосування спеціальних економічних знань, а також охарактеризовано роз'яснення акта ревізії як довідково-консультаційну діяльність, що забезпечує коректне тлумачення спеціальних термінів, методик і фінансових висновків. Особливу увагу приділено участі спеціаліста-економіста в слідчих (розшукових) діях, насамперед у допиті як процесуальному інструменті підвищення точності, повноти й достовірності отриманих показань. Аргументовано, що фахова підтримка слідчого з боку

спеціаліста є важливим елементом забезпечення належної якості доказової інформації. Визначено підстави та значення призначення судово-економічних і судово-бухгалтерських експертиз, які є основними формами науково обґрунтованої оцінки фінансово-господарських операцій та усунення суперечностей, що виникають під час аналізу ревізійних матеріалів. Узагальнено, що спеціальні економічні знання є системоутворювальним компонентом доказування в кримінальних провадженнях господарсько-економічної спрямованості. Їх раціональне використання сприяє підвищенню ефективності досудового розслідування, забезпечує точність фінансових оцінок, мінімізує ризик помилок і допомагає відновити порушені права держави й суб'єктів господарювання.

Ключові слова: спеціальні економічні знання; судово-економічна експертиза; ревізія; документальна перевірка; спеціаліст-економіст; допит; господарські кримінальні правопорушення.

Постановка наукової проблеми

Сучасні тенденції вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності характеризуються зростанням рівня складності фінансових схем, використанням високотехнологічних методів, зокрема в аспекті підробки документів, реалізацією сучасних методів легалізації грошових коштів, а також активною інтеграцією в економічне середовище суб'єктів, що діють усупереч положенням закону, навіть попри обіймання особливо відповідальної посади. За таких умов ефективне розслідування господарських кримінальних правопорушень неможливе без залучення спеціальних економічних знань, що виходять за межі фахової компетентності слідчих, прокурорів та інших процесуальних учасників.

Застосування спеціальних економічних знань дає змогу глибше аналізувати фінансово-господарську документацію, виявляти приховані схеми привласнення, розкрадання, легалізації майна та грошових коштів, ухиляння від оподат-

кування та інших злочинів економічного характеру. Водночас чинне кримінальне процесуальне законодавство не завжди забезпечує належні правові механізми ефективного залучення відповідних фахівців (експертів і спеціалістів) до досудового розслідування. Усе це потребує комплексного дослідження ролі спеціальних економічних знань під час виявлення, документування та кваліфікування господарських кримінальних правопорушень, що зумовлює актуальність обраної теми.

Мета статті

З'ясувати роль, місце та значення економічних знань у розслідуванні господарських кримінальних правопорушень.

Методи дослідження

Методологічне підґрунтя дослідження становлять загальнонаукові, спеціально-юридичні й міждисциплінарні методи пізнання, використання яких забезпечило системний і комплексний

характер аналізу форм застосування спеціальних економічних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

Діалектичний метод став у пригоді для дослідження еволюції підходів до розуміння спеціальних економічних знань, зміни їхньої ролі в кримінальному процесі, а також взаємозв'язку між розвитком економічних відносин та ускладненням форм їх кримінально-правової охорони.

Системно-структурний підхід сприяв з'ясуванню місця й ролі різних форм застосування спеціальних економічних знань (ревізії, перевірки, судово-економічної експертизи, роз'яснення акта ревізії, участі спеціаліста-економіста в допиті) у механізмі доказування. Він дав змогу розглянути їх як взаємопов'язані елементи єдиної системи процесуальних і непроцесуальних засобів отримання та інтерпретування доказової інформації.

Системно-функціональний метод допоміг проаналізувати практичне призначення кожної форми використання спеціальних економічних знань: від інформаційно-орієнтувальної ролі ревізій і перевірок — до доказового значення судово-економічних експертиз та тактичної цінності участі спеціаліста-економіста в слідчих (розшукових) діях.

Методами формальної логіки (аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, моделювання) послуговувалися для класифікації форм використання спеціальних економічних знань, виокремлен-

ня їхніх переваг і обмежень, а також для обґрунтування необхідності розширеного підходу до залучення спеціалістів-економістів у господарських кримінальних провадженнях.

Юридико-догматичний метод знадобився для аналізу положень кримінального процесуального законодавства, що регламентують порядок проведення ревізій і перевірок, призначення судових експертиз, процесуальний статус спеціаліста й можливість використання результатів контрольних заходів у доказуванні.

Інтерпретаційний (тлумачний) метод сприяв з'ясуванню змісту правових норм, які регулюють процесуальні й непроцесуальні форми використання спеціальних економічних знань, а також оцінці¹ їх узгодженості та виявленню колізій між Кримінальним процесуальним кодексом України² (далі — *КПК України*) і спеціальним фінансово-податковим законодавством.

Порівняльно-правовий метод дав змогу зіставити підходи різних науковців до визначення поняття «спеціальні економічні знання», процесуального статусу ревізії та ролі судово-економічної експертизи, а також окреслити тенденції розвитку доктрини та правозастосовної практики в цій сфері.

Метод аналізу документів допоміг у дослідженні актів ревізій, матеріалів перевірок, узагальнень слідчо-судової практики й наукових джерел, що дало змогу конкретизувати проблемні аспекти призначення та використання

1 За правилами української мови іменник «оцінка» доцільно застосовувати тільки на означення результату процесу, позначення якості знань і поведінки учнів або думки, міркування про якість, характер когось (чогось), а прикметник «оціночний» є калькою з російської. В українській мові слід послуговуватися дієсловом «оцінювати» («оцінити») і прикметником «оцінний» відповідно. Натомість чинні нормативно-правові акти, на жаль, до сьогодні оперують помилковими словоформами.— *Ред.*

2 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.11.2025).

судово-економічних експертиз, а також перевірити ефективність наявних форм застосування спеціальних економічних знань.

Зазначені методи сукупно забезпечили цілісне теоретико-практичне обґрунтування концепції використання спеціальних економічних знань у кримінальних провадженнях щодо господарських правопорушень.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Науковці невинно досліджують проблематику використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві. Із метою забезпечення запитів правозасто-

совної практики розробляють, удосконалюють і впроваджують нові методики проведення експертних досліджень, організаційно-тактичні засади взаємодії правоохоронних та судових органів із судово-експертними установами тощо. Саме тому специфіку використання спеціальних знань у кримінальному процесі вивчають на рівні монографічних досліджень.

Проблематику використання спеціальних знань крізь призму господарських кримінальних правопорушень і застосування економічних знань розробляли, зокрема, А. Волобуєв³, К. Говорова⁴, І. Губанова⁵, В. Діденко⁶, Г. Дондик⁷, Н. Дондик⁸, С. Князев⁹, В. Неганов¹⁰, І. Петрова¹¹, І. Пиріг¹²,

- 3 Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва : монографія. Харків, 2000. 336 с.
- 4 Говорова К. І. Теоретичні та загально-методичні положення судової економічної експертизи документів фінансово-кредитних операцій : дис. ... д-ра філос. в галузі права. Харків, 2021. 212 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0821U100821#google_vignette (дата звернення: 10.11.2025).
- 5 Губанова І. В. Теоретичні та загально-методичні положення судової економічної експертизи фінансово-господарської діяльності підприємств : дис. ... д-ра філос. в галузі права. Харків, 2025. 358 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Y2WmdhFjRx-FG01s1J68jdWM4smSSk-b/view> (дата звернення: 10.11.2025).
- 6 Діденко В. Л. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень у бюджетній сфері : дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2024. 238 с. URL: https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/new_d0872702/2024/1/1/d.pdf (дата звернення: 10.11.2025).
- 7 Дондик Г. П. Використання спеціальних бухгалтерських знань при розслідуванні злочинів у сфері сільськогосподарського виробництва : дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2011. 256 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0411U006932> (дата звернення: 10.11.2025).
- 8 Дондик Н. Я. Використання спеціальних бухгалтерських знань при розслідуванні економічних злочинів : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2006. 208 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0406U002942#google_vignette (дата звернення: 10.11.2025).
- 9 Князев С. В. Теорія та практика розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері України : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2025. 517 с. URL: <https://www.uacademic.info/ua/document/0525U000090> (дата звернення: 10.11.2025).
- 10 Неганов В. В. Використання висновків ревізій у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 292 с.
- 11 Петрова І. А. Теоретико-правові та організаційно-методологічні засади регулювання судово-товарознавчих експертиз споживчих товарів : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2012. 541 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0512U000231> (дата звернення: 10.11.2025).
- 12 Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ, 2015. 368 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/monogr.pdf> (дата звернення: 10.11.2025).

Е. Сімакова-Єфремян¹³, О. Шаповал¹⁴, О. Шевченко¹⁵, О. Шрамко¹⁶, М. Щербаківський¹⁷.

Вузькогалузеві проблеми залучення спеціалістів і судових експертів до розслідування господарських кримінальних правопорушень розкрито в працях В. Жукової¹⁸, С. Євдокіменко¹⁹, С. Кривуна²⁰, Д. Куриленка²¹, І. Петрової²², С. Тюленева²³, С. Трача²⁴ та ін.

Науковці також окреслили аспекти використання економічних знань. В. Федчишина досліджує стан і можливості застосування спеціальних економічних знань та участі судових експертів у правових системах Європи, Австралії та США. Вона обґрунтовує необхідність створення інституту судових економічних експертиз і підкреслює значення міжнародної співпраці для ефективного

- 13 Сімакова-Єфремян Е. Б. Теоретико-правові та методологічні засади комплексних судово-експертних досліджень : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2017. 392 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0517U000760> (дата звернення: 10.11.2025).
- 14 Шаповал О. В. Криміналістичне забезпечення розслідування економічних злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
- 15 Шевченко О. В. Використання спеціальних товарознавчих знань під час досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 317 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d98763bb-23dc-4972-a52b-f8ee188e34ef/content> (дата звернення: 10.11.2025).
- 16 Шрамко О. М. Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень : дис. ... д-ра філософ. в галузі права. Київ, 2021. 269 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0821U102258> (дата звернення: 10.11.2025).
- 17 Щербаківський М. Г. Теоретико-методологічні та праксеологічні засади судових експертиз у кримінальному процесі : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2016. 42 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2582> (дата звернення: 10.11.2025).
- 18 Жукова В. І. Залучення обізнаних осіб для визначення розміру матеріальних збитків у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2022. № 6. С. 230–238. DOI: 10.32842/2078-3736/2022.6.35 (дата звернення: 10.11.2025).
- 19 Євдокіменко С. В. Форми використання спеціальних економічних знань у кримінальному провадженні та судочинстві. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2016. Вип. 2. С. 372–384. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vchfo_2016_2_39 (дата звернення: 10.11.2025).
- 20 Кривун С. І. Використання спеціальних знань під час розслідування нецільового використання бюджетних коштів : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2025. 193 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f5f0ece1-d195-49a1-b3b3-25e4e16232f5/content> (дата звернення: 10.11.2025).
- 21 Куриленко Д. В. Інститут обізнаних осіб у змагальному кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 16 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6f82595b-1d94-4b6e-9ca8-8903b4b79b7c/content> (дата звернення: 10.11.2025).
- 22 Петрова І. А. Значач. твір. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0512U000231> (дата звернення: 10.11.2025).
- 23 Тюленев С. Місце і значення економічних експертиз у кримінальних провадженнях щодо розслідування рейдерства. *Сучасні напрямки розвитку судової експертизи та криміналістики* : зб. Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 110-річ. діяльн. ОНДІСЕ Мін'юсту України (Одеса, 05.09.2024). Одеса, 2024. С. 462–465. URL: <https://ndekc.lviv.ua/pdf/311020242.pdf> (дата звернення: 05.05.2025) ; Його ж. Призначення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством. *Право і безпека*. 2024. № 1 (92). С. 112–122. DOI: 10.32631/pb.2024.1.10 (дата звернення: 10.11.2025).
- 24 Трач С. С. Криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності в Україні : монографія. Одеса, 2023. 450 с.

розслідування економічних правопорушень²⁵.

О. Горлачук розкриває вимоги до компетенції судового експерта-економіста й обґрунтовує, що для забезпечення ефективного економічного дослідження той повинен мати різнопрофільні спеціальні знання як з економічних дисциплін (облік, фінанси, оподаткування тощо), так і з окремих галузей права. Дослідник також наголошує на важливості законодавчого регламентування та міждисциплінарної узгодженості знань для покращення взаємодії експертів з органами правосуддя в розслідуванні економічних злочинів²⁶.

А. Орел зі співавторами аналізує теоретико-правові засади і практичні аспекти застосування спеціальних знань у протидії економічній злочинності, зважаючи на складність розслідування таких правопорушень у добу цифровізації, що зростає день у день. Автори розглядають нормативне регулювання експертної діяльності в Україні й на міжнародному рівні, акцентуючи увагу на методах фінансового моніторингу, криміналістичного аналізу та ролі спеціалізованих установ у розслідуванні економічних злочинів²⁷.

Незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, присвячених проблематиці використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві загалом і в контексті розслідування господарських кримінальних правопорушень зокрема, наявні

напрацювання мають фрагментарний характер. Останнім часом учені часто зосереджуються на окремих аспектах (компетенції експертів, нормативному регулюванні або іноземному досвіді), залишаючи поза увагою цілісне теоретико-практичне обґрунтування застосування спеціальних економічних знань саме в господарських кримінальних провадженнях.

У зв'язку із цим постає необхідність більш глибокого, системного аналізу, який поєднав би теоретичні засади, законодавчі механізми, практичний досвід і міждисциплінарну інтеграцію для формування ефективної моделі використання спеціальних економічних знань у протидії господарській злочинності.

Викладення основного матеріалу дослідження

Доведеною та обґрунтованою в науковій літературі є позиція, що під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності спеціальні знання застосовують у двох основних формах:

- 1) залучення спеціалістів (бухгалтерів, аудиторів, ревізорів, економістів, енергетиків тощо) для отримання фахових консультацій щодо:
  - а) особливостей проведення бухгалтерських операцій, механізмів безготівкових електронних розрахунків і здійснення плате-

25 Федчишина В. В. Спеціальні економічні знання у правових системах Європи, Австралії та США. *Науковий огляд*. 2018. Т. 3. № 46. С. 124–143. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/1505/1588> (дата звернення: 10.11.2025).

26 Горлачук О. До питання про спеціальні знання судового експерта-економіста. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. Вип. 2 (24). С. 136–151. DOI: [10.32353/khrife.2.2021.09](https://doi.org/10.32353/khrife.2.2021.09) (дата звернення: 10.11.2025).

27 Орел А. М., Чумаков Д. Д., Веріженко О. С. Теоретико-правові засади та практичне застосування спеціальних знань у протидії економічній злочинності. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Право»*. 2025. № 4 (44). С. 1732–1743. DOI: [10.52058/2786-5274-2025-4\(44\)-1732-1743](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-4(44)-1732-1743) (дата звернення: 10.11.2025).

- жів за допомогою банківських платіжних інструментів;
- б) порядку документообігу під час здійснення бухгалтерських операцій як у фінансово-кредитній сфері, так і на конкретному підприємстві;
  - в) технологій електрозв'язку, включено з виконанням комп'ютерних операцій;
- 2) призначення й проведення судових експертиз, зокрема почеркознавчих, техніко-криміналістичних, економічних (судово-бухгалтерських, фінансово-економічних), комп'ютерно-технічних, товарознавчих та ін.²⁸

Загалом нам імпонує такий підхід, однак з поправкою на те, що залучення спеціалістів у цій категорії справ не варто обмежувати винятково консультаційною допомогою.

Переважно всі окреслені форми використання спеціальних знань стосуються галузі економіки. Спеціальні економічні знання становлять теоретичну основу, що забезпечує розв'язання експертних економічних завдань, сприяє формуванню нових наукових підходів і визначає межі компетенції та професійної компетентності судово-економічної експертизи. Аналіз історії формування спеціальних економічних знань, а також розвитку судово-економічної

експертизи засвідчує відсутність уніфікованих критеріїв або єдиного методологічного підходу до трактування поняття «спеціальні економічні знання»²⁹.

Деякі з окреслених форм взаємодії сторони обвинувачення з носіями спеціальних знань реалізують задовго до початку досудового розслідування. Саме ці матеріали стають джерелом інформації про вчинення кримінального правопорушення, отже, підставою для реєстрації фактичних даних про конкретний факт порушення законодавства в Єдиному реєстрі досудових розслідувань (далі — *ЄРДР*). Такими документами, зокрема, є матеріали ревізій і перевірок, проведені органами державного фінансового контролю.

Ревізія — це комплекс контрольних заходів, спрямованих на перевірку законності, доцільності й економічної ефективності господарських операцій за певний період, а також на оцінку правомірності дій посадових осіб під час їх здійснення. Під час проведення ревізій не лише підтверджують уже відомі факти зловживань, а й виявляють нові випадки розкрадання матеріальних цінностей і грошових ресурсів, установлюють осіб, причетних до протиправних дій³⁰. Ревізора й перевіряльника зазвичай вважають належними до категорії обізнаних осіб, адже іншого статусу в кримінальному процесуальному законодавстві їм не надано³¹.

28 Тимчишин А. М. Спеціальні знання у кримінальному процесі України: теорія та практика : дис. ... д-ра юрид. наук. Кропивницький, 2023. С. 370—371. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/10/dysertacziya_tymchyshyn.pdf (дата звернення: 10.11.2025).

29 Федчишина В. В. Спеціальні економічні знання та їх використання в ході оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування і судового розгляду: теоретико-правові основи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 3. С. 215. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2018/48.pdf (дата звернення: 10.11.2025).

30 Щербаковский М. Г., Кравченко А. А. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений. Харьков, 1999. С. 49.

31 Шрамко О. М. Зазнач. твір. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0821U102258> (дата звернення: 10.11.2025) ; Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : автореф. дис. ... д-ра

Висвітлення в юридичній літературі знаходять також інші підходи. Учені зазначають, що ревізія є процесуальною дією, ініційованою слідчим або прокурором і виконуваною на підставі ухвали слідчого судді. Її зміст полягає в залученні уповноважених посадових осіб, які мають право проводити контрольні, інспекційні або перевіірочні заходи з метою встановлення обставин, важливих для досудового розслідування³². На думку деяких дослідників, проведення ревізії в межах кримінального провадження слід розглядати як окрему форму використання спеціальних знань. Призначена слідчим або прокурором, вона втрачає свою первісну адміністративну природу та перетворюється з інструмента фінансового контролю на процесуальну дію кримінального судочинства. Тож ревізія поєднує ознаки як процесуальної, так і адміністративної діяльності: у кримінальному провадженні вона є способом отримання доказової інформації шляхом здійснюваної слідчим або прокурором за участю ревізора перевірки фінансово-господарських операцій підприємства, установи або організації з дотриманням вимог кримінального процесуального права³³.

Ревізію також пропонують розглядати як одну зі слідчих (розшукових) дій, оскільки її проводять винятково за рішенням слідчого, а ревізор діє як спеціаліст — не самостійно, а в межах повноважень, визначених органом досудового розслідування³⁴. Сьогодні таку позицію варто визнати застарілою і такою, що не відповідає положенням законодавства.

У контексті обраного нами предмета дослідження зауважимо, що ревізії й перевірки не можна розглядати винятково як форми реалізації економічних знань, хоча такі знання в деяких випадках відіграють провідну роль. За своєю сутністю ревізія та перевірка є контрольними процедурами, призначеними для оцінювання діяльності суб'єктів господарювання, державних органів, установ та організацій. Залежно від предмета контролю вони можуть спиратися на різні галузі спеціальних знань — економічні, технічні, юридичні, екологічні, інженерні тощо. Саме тому узагальнення, відповідно до якого ревізії та перевірки ототожнюють винятково з економічною сферою, не відповідає їх реальному змісту й практиці застосування.

Водночас у кримінальних провадженнях, пов'язаних із господарською діяльністю, ревізії та документальні пе-

юрид. наук. Харків, 2017. С. 25. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8a2b0b63-3f26-4980-90a2-a383f9f6fe39/content?trackerId=15a163407f39c4ae> (дата звернення: 10.11.2025).

32 Копитько В. Ю., Атаманчук В. Методика залучення спеціаліста до ревізій та аудиторських перевірок у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 3. № 89. С. 380. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.89.3.54 (дата звернення: 10.11.2025).

33 Чернявський С. С., Цуцкірідзе М. С. Актуальні проблеми призначення судово-економічних експертиз та документальних ревізій у кримінальному провадженні. *Актуальні питання використання можливостей позапланових документальних ревізій та інших перевірок у кримінальному судочинстві* : мат-ли міжвідом. наук.-практ. семінару (Київ, 30.06.2016). Київ, 2016. С. 123—126. URI: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/4516> (дата звернення: 10.11.2025).

34 Дондик Г. П. Напрями вдосконалення використання спеціальних бухгалтерських знань при розслідуванні злочинів у сфері економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2013. Вип. 5. Т. 2. С. 100—103.

ревірки найчастіше мають фінансово-економічний характер. Їх проведення передбачає аналіз бухгалтерської та фінансової документації, установлення законності та обґрунтованості господарських операцій, виявлення матеріальних збитків та оцінювання ефективності використання фінансових ресурсів. У цьому контексті економічні знання є базовими для здійснення таких перевірок, оскільки без глибокого розуміння фінансово-господарських процесів належний аналіз відповідних матеріалів неможливий.

Однак слід зауважити, що в межах кримінального процесуального права ревізія є не лише економічною процедурою, а й заходом, пов'язаним з отриманням інформації про механізм кримінальної протиправної діяльності. Отже, ревізії та перевірки не є універсальною формою реалізації економічних знань, однак у кримінальних провадженнях щодо господарських правопорушень вони здебільшого орієнтовані на економічні компетенції.

У разі якщо результати ревізії надіслано до правоохоронних органів з метою вжиття заходів, передбачених чинним законодавством, то слідчий або детектив повинні уважно проаналізувати ці матеріали, оскільки зазвичай вони містять відомості про виявлені порушення чинного законодавства (бюджетного, податкового тощо). Водночас слід зважати на те, що такі порушення не завжди мають ознаки кримінального правопорушення. Наприклад, якщо

Державдитслужба складає акт перевірки господарської діяльності підприємства та фіксує порушення з боку посадових осіб без спричинення діями таких осіб матеріальних збитків (спричинення матеріальних збитків — обов'язкова ознака складу багатьох кримінальних правопорушень у бюджетній сфері)³⁵. Важливо пам'ятати, що особи, причетні до протиправних дій, усвідомлюють наслідки перевірок і можуть уживати заходів для приховування доказів, знищення документів або вчиняти інші дії, спрямовані на уникнення відповідальності. Іноді установлені ревізією збитки відшкодовують уже під час проведення контрольного заходу. У таких ситуаціях це часто стає підставою для відмови у внесенні відомостей до ЄРДР, що фактично дає змогу винним особам уникнути покарання³⁶.

Щодо ініціювання проведення перевірок і ревізій під час досудового розслідування, то КПК України не надає слідчому або прокуророві повноважень звертатися до слідчого судді з клопотанням про призначення або проведення такого заходу. У зв'язку із цим учені визнають обґрунтованою практику тих слідчих суддів, які відмовляють у задоволенні таких клопотань. Окрім того, КПК України не містить і ніколи не містив процедурних норм щодо порядку розгляду слідчим суддею клопотання про проведення ревізій або перевірок, а також не визначає виду процесуального рішення, яке має бути ухвалене за результатами такого розгляду³⁷.

35 Князев С. В. Знач. твір. С. 317. URL: <https://www.uacademic.info/ua/document/0525U000090> (дата звернення: 10.11.2025).

36 Харкевич Ю. І. Криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я в умовах пандемії : дис. ... д-ра філос. в галузі права. Київ, 2024. С. 108. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0824U001492> (дата звернення: 10.11.2025).

37 Кримінальний процесуальний кодекс ... . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.11.2025).

Погоджуємося, що сьогодні існує колізія між положеннями кримінального процесуального й податкового законодавств, яку слід розв'язати на підставі колізійних норм, закріплених у ч. 1 ст. 1 і ч. 3 ст. 9 КПК України³⁸. З огляду на те, що на практиці нерідко має місце невідповідна КПК України процедура розгляду клопотань слідчих і прокурорів про проведення ревізій або перевірок і їх подальше переважне задоволення, ухвала слідчого судді про призначення позапланової перевірки або ревізії має підлягати оскарженню. Це забезпечить дотримання права особи на доступ до правосуддя та на ефективний судовий контроль.

На окрему увагу заслуговує те, що податкова перевірка є одним з найефективніших механізмів отримання інформації про виконання платником податків обов'язків з нарахування та сплати податків і зборів. З огляду на її значення існує нагальна потреба гармонізувати норми кримінального процесуального та фінансового законодавств, усунувши наявні нормативні неузгодженості. Лише так можна забезпечити можливість правозастосовних органів належно реалізовувати свої функції, а суб'єктам господарювання — ефективно захищати свої права в разі їх порушення³⁹.

Проведений аналіз правозастосовної практики свідчить, що саме ревізії та перевірки належать до поширених форм застосування спеціальних економічних знань. Водночас ці заходи слід уважати

непроцесуальними формами застосування спеціальних знань⁴⁰, що насамперед зумовлено тим фактом, що процедурні аспекти проведення таких заходів не регламентовані кримінальним процесуальним законодавством.

Наступною важливою формою використання спеціальних знань, що безпосередньо пов'язана з результатами ревізій і перевірок, є роз'яснення акта перевірки або ревізії, яке слід розглядати саме як форму застосування спеціальних економічних знань. Зміст таких актів зазвичай ґрунтується на методиках бухгалтерського обліку, фінансового аналізу, аудиті господарських операцій, оцінюванні ефективності управлінських рішень і визначенні розміру матеріальних збитків. Саме тому без фахового інтерпретування їхніх положень слідчий або прокурор нерідко позбавлені можливості правильно оцінити економічну природу встановлених порушень.

Роз'яснення акта ревізії або перевірки передбачає тлумачення спеціальних економічних категорій, принципів бухгалтерського обліку, логіки господарських операцій, застосованих методів розрахунків, критеріїв визначення збитків та інших елементів, що належать до сфери професійної економічної компетентності. У цьому аспекті така діяльність є продовженням і поглибленням застосування економічних знань, оскільки забезпечує правильне розуміння того, які саме порушення зафіксовані, яким є механізм їх виникнення та чи

---

38 Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.11.2025).

39 Капліна О., Маринів Н. Проведення ревізій та перевірок у кримінальному провадженні: дисонанс законодавства та правозастосовної практики. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2018_2_37 (дата звернення: 10.11.2025).

40 Ковальов Ю. Ю. Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних злочинів : дис. ... д-ра філос. в галузі права. Харків, 2021. С. 77. URL: https://uacademic.info/ua/document/0821U100819#google_vignette (дата звернення: 10.11.2025).

мають вони кримінально-правове значення в частині правової кваліфікації зокрема.

Форма роз'яснення акта перевірки або ревізії, на відміну від судової експертизи, не потребує процесуального оформлення, однак вона виконує критично важливу функцію: сприяє перетворенню спеціальної економічної інформації на доступну для правозастосування. Фактично йдеться про передачу фахових знань від спеціаліста до органу досудового розслідування, що дає змогу уникнути неправильного тлумачення фінансових документів і забезпечити належну оцінку економічної сутності виявлених порушень.

У цьому контексті роз'яснення акта перевірки або ревізії набуває значення самостійної форми застосування спеціальних економічних знань, що забезпечує повне, точне й коректне використання результатів контрольних заходів у кримінальному провадженні. Її роль полягає не лише в передачі інформації, а й у забезпеченні можливості слідчого або прокурора адекватно зрозуміти економічну природу подій, які становлять предмет розслідування, що значною мірою підвищує обґрунтованість процесуальних рішень та ефективність досудового розслідування загалом.

Таке роз'яснення (як форма застосування спеціальних економічних знань) має характер довідково-консультаційної допомоги, оскільки спрямоване на надання слідчому або прокуророві фахових пояснень щодо змісту, методології та висновків акта ревізії або перевірки. Воно не створює самостійного доказу

в кримінальному провадженні, однак забезпечує належні умови для правильного сприйняття та аналізу вже отриманих контрольних матеріалів.

Довідково-консультаційна допомога у формі роз'яснення акта ревізії або перевірки передбачає:

- 1) тлумачення спеціальних економічних термінів і категорій;
- 2) пояснення методик бухгалтерського й фінансового аналізу, використаних під час ревізії;
- 3) уточнення логіки проведених розрахунків, визначення збитків, обґрунтованості висновків;
- 4) роз'яснення причиново-наслідкових зв'язків між господарськими операціями й установленими порушеннями;
- 5) інтерпретування специфічних елементів документообігу й облікових процедур⁴¹.

Саме в такому вигляді спеціаліст не замінює судового експерта й не виходить за межі непроцесуальної допомоги, проте надає слідчому необхідний інтелектуальний інструментарій для розуміння економічної сутності контрольного документа. Це дає змогу мінімізувати ризики помилкового тлумачення висновків ревізії та забезпечити більш точну й повну оцінку наданих матеріалів у межах кримінального провадження.

Якщо слідчий або суд зазнає труднощів у визначенні переліку документів, необхідних для проведення експертизи, доцільно попередньо звернутися за консультацією до спеціаліста-економіста. Такий спеціаліст допоможе визначити перелік фінансових документів,

41 Дікань Л. В., Понікаров В. Д., Кожушко О. В. Судово-економічна експертиза : навч. посіб. Харків, 2014. 432 с. URL: <https://surl.li/bdbhfa> (дата звернення: 16.08.2025); Опанасенко Н. О. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування шахрайства, вчиненого організованими злочинними групами у сфері житлового будівництва : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 253 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0419U000090> (дата звернення: 16.08.2025).

регістрів обліку, договорів, платіжних документів та іншої документації, яку необхідно надати експертові. Важливо, щоб подані експертів матеріали були систематизовані за хронологічним принципом або відповідно до досліджуваних епізодів і належно оформлені ⁴².

Отже, роз'яснення акта перевірки або ревізії як форма довідково-консультативної діяльності спеціаліста посідає важливе місце в механізмі використання спеціальних економічних знань, забезпечуючи ефективне інтегрування економічної інформації в доказування.

Наступною формою використання спеціальних економічних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності є участь спеціаліста в проведенні слідчих (розшукових) дій. Така взаємодія належить до процесуальної форми використання спеціальних знань. У цьому сенсі участь спеціаліста-економіста в допиті — це визначений законом механізм взаємодії між слідчим та обізнаною особою, спрямований на досягнення тактичних цілей розслідування і забезпечення повноти, точності й достовірності зібраних показань. Такий спеціаліст не підмінює слідчого, а доповнює його професійну діяльність завдяки власним спеціальним економічним знанням, без яких збирання й інтерпретування фактів у справах господарсько-економічної спрямованості часто є неможливими.

Необхідність залучення спеціаліста-економіста під час проведення допиту впливає з того, що значна частина доказової інформації в таких кримінальних провадженнях має складний фінансово-господарський характер. Слідчий не завжди здатен самостійно виявити, правильно інтерпретувати або критично оцінити факти, що стосуються обліко-

вих операцій, податкових схем, системи документообігу або економічної логіки господарських процесів. За відсутності спеціаліста отримані показання можуть бути неповними або викривленими, що створює ризик втрати важливої інформації для подальшого експертного дослідження або загальної доказової бази.

Залучення спеціаліста-економіста до проведення допиту відкриває можливість для глибшого дослідження процесів і явищ, що мають економічну природу. Такий спеціаліст допомагає слідчому на всіх етапах підготовки та проведення допиту. Зокрема, на етапі підготовки до допиту спеціаліст-економіст забезпечує:

- визначення кола питань, що потребують з'ясування з урахуванням специфіки фінансово-господарської діяльності підприємства;
- формулювання точних і коректних запитань, які відповідають економічній сутності подій;
- аналіз фінансових документів і встановлення основних суперечностей або ризикових зон, які потрібно перевірити під час допиту;
- планування тактичних прийомів пред'явлення документів або інших матеріалів економічного характеру.

Підготовку до допиту в справах щодо господарських кримінальних правопорушень без спеціаліста нерідко ускладнює користування допитуваною особою професійною термінологією, спеціальними схемами або викривленими економічними концепціями, що може призвести до введення в оману представників правоохоронних органів.

Безпосередньо під час допиту спеціаліст-економіст відіграє роль фахового консультанта слідчого, забезпечуючи:

---

⁴² Чернявський С. С., Цуцкірідзе М. С. Значч. твір. URI: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/4516> (дата звернення: 10.11.2025).

- оперативну оцінку відповідей допитуваної особи з погляду їх економічної логічності й відповідності загальноновизнаним нормам бухгалтерського та податкового обліку;
- ініціювання уточнювальних запитань, здатних виявити суперечності або неправдиві твердження;
- консультаційну допомогу в процесі пред'явлення документів (акти ревізій, фінансова звітність, банківські документи, внутрішні реєстри обліку тощо);
- негайне виявлення спроб допитуваного ухилитися від відповідей за допомогою спеціальної термінології або навмисного ускладнення економічних пояснень.

Після завершення допиту спеціаліст здійснює:

- аналіз здобутих показань з погляду їх економічної адекватності;
- виявлення чинників, що потребують додаткових слідчих дій або експертних досліджень;
- формулювання рекомендацій щодо подальшої тактики розслідування з огляду на отримані економічні відомості.

Тож участь спеціаліста-економіста в допиті має безумовну прикладну цінність, оскільки підвищує якість допиту, забезпечує глибше розуміння економічної сутності фактів, зменшує ризик помилок у сприйнятті фахової інформації та підвищує ефективність доказування. Хоча окремі опитані респонденти зауважують, що присутність спеціаліста може ускладнити встановлення психологічного контакту між слідчим і допитуваним, більшість практиків справедливо зазначає, що в розслідуванні злочинів у сфері господарської діяльно-

сті відмова від залучення спеціаліста-економіста істотно знижує результативність допиту. У таких провадженнях спеціальні економічні знання не лише доповнюють професійну компетентність слідчого, а й стають необхідною умовою правильного збирання доказової інформації.

Отже, концепція участі спеціаліста-економіста в допиті ґрунтується на тому, що він забезпечує методичну, технічну й інтелектуальну підтримку слідчого, яка є провідною для повного, усебічного та об'єктивного дослідження обставин кримінальних правопорушень економічного характеру. Така участь є невід'ємним складником раціонального й ефективного використання спеціальних знань у кримінальному провадженні.

Застосування спеціальних економічних знань у кримінальних провадженнях, пов'язаних з правопорушеннями у сфері господарської діяльності, охоплює також призначення економічної експертизи. Одним з найбільш дискусійних питань практики застосування спеціальних економічних знань є доцільність призначення судово-економічної експертизи після проведення документальної ревізії або перевірки. У науковій літературі та правозастосовній практиці переважає думка, що якщо висновки ревізора не викликають сумнівів у слідчого та їх не оспорюють інші учасники кримінального провадження, то потреби в призначенні відповідної економічної експертизи немає. У такій ситуації результати ревізії можна використати як самостійне джерело доказової інформації, а додаткове експертне дослідження лише затягуватиме строки досудового розслідування⁴³.

43 Чернявський С. С., Цуцкірідзе М. С. Знач. твір. С. 123. URI: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/4516> (дата звернення: 10.11.2025).

Однак якщо існують сумніви щодо повноти або правильності проведеної ревізії, виникає питання щодо найбільш ефективного способу їх усунення: проведення додаткової або повторної ревізії, призначення судово-економічної експертизи або допиту ревізора для уточнення окремих положень акта. Рішення слід ухвалювати з урахуванням характеру й масштабу виявлених недоліків. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень у справах про злочини у сфері господарської діяльності свідчить, що акти ревізій нерідко містять суттєві прогалини, які неможливо усунути винятково шляхом допиту ревізора. У таких випадках слідчі зазвичай призначають додаткову або повторну ревізію, а за потреби — подальшу судово-економічну експертизу.

Якщо експертизу призначають саме для перевірки правильності висновків ревізора, у постанові або ухвалі слід чітко зазначити, які положення акта викликають сумнів, у чому полягає їхня недостовірність або неповнота, яким доказам вони суперечать або які аргументи сторін ставлять під сумнів їхню об'єктивність. Це забезпечує не лише процесуальну визначеність, а й створює умови для належної побудови експертного завдання.

Фактичними підставами для призначення судово-економічної експертизи є такі:

- 1) необхідність вирішення питань, які потребують спеціальних економічних знань експерта;
- 2) неповнота або неякісність документальної ревізії, підтверджена матеріалами кримінального провадження або повторними контрольними заходами;
- 3) наявність мотивованого клопотання підозрюваного або захисника;
- 4) виявлені суперечності між висновками різних експертів або ревізорів.

Призначення судово-бухгалтерської експертизи має на меті усунути суперечності в матеріалах кримінального провадження та отримати новий доказ — висновок експерта-бухгалтера. Перед ухваленням рішення про призначення такої експертизи слідчий зобов'язаний ретельно вивчити всі матеріали провадження, включно з актами ревізій та іншими результатами спеціальних перевірок. Практика свідчить, що судово-бухгалтерську експертизу після ревізії найчастіше призначають у разі:

- сумнівів слідчого щодо правильності або повноти висновків ревізії (недосконалі методи дослідження, брак досвіду ревізора, неточності у розрахунках тощо);
- наявності двох або більше актів ревізій, які містять суперечливі дані;
- суперечності висновків ревізії іншим доказам;
- заявленого обґрунтованого заперечення сторони захисту проти висновків ревізії.

Фінансово-економічна експертиза є ключовим інструментом дослідження економічного боку злочинних діянь, оскільки дає змогу оцінити економічну доцільність укладених господарських договорів, установити дотримання фінансової дисципліни та проаналізувати законність і обґрунтованість фінансових операцій.

У провадженнях про злочини, скоєні у сфері бюджетного фінансування, фінансово-економічна експертиза посідає провідне місце поміж інших видів судово-економічних досліджень. Завдяки їй слідство отримує можливість з'ясувати економічний зміст правовідносин між учасниками господарських операцій, виявити ознаки штучного завищення вартості товарів або послуг, неправомірного перерозподілу бюджетних

ресурсів, а також визначити реальний розмір матеріальної шкоди, завданої державі або іншим суб'єктам господарювання.

Предметом фінансово-економічної експертизи є фактичні дані про фінансові операції та показники діяльності підприємств, які відображають процеси утворення, руху й використання доходів, грошових коштів і фондів. Отже, у межах кримінального провадження вона забезпечує не лише виявлення порушень фінансово-господарського характеру, а й дає змогу надати їх об'єктивну економічну оцінку. Саме це перетворює фінансово-економічну експертизу на один з найважливіших механізмів практичного застосування спеціальних економічних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

Комплексну судово-бухгалтерську та фінансово-економічну експертизу призначають тоді, коли необхідно проаналізувати фінансово-господарську діяльність конкретного суб'єкта господарювання, а інколи — кількох підприємств або банківських установ у їх взаємозв'язку. За потреби для підтвердження результатів ревізій і документальних перевірок слід проводити судово-економічну експертизу. Оскільки під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності кількість можливих питань до судового бухгалтера є значною, складно заздалегідь визначити весь перелік матеріалів, потрібних для проведення дослідження, то слідчому варто завчасно проконсультуватися зі спеціалістом, щоб уникнути затримок, пов'язаних із задоволенням його клопо-

тань про надання додаткових документів, поданих відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 69 КПК України⁴⁴.

Отже, призначення судово-економічної або судово-бухгалтерської експертизи в кримінальних провадженнях господарсько-економічного характеру є логічним продовженням і поглибленням застосування спеціальних економічних знань, яке дає змогу усунути сумніви в достовірності ревізійних висновків і забезпечити належний рівень доказування.

Висновки

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що спеціальні економічні знання є ключовим інтелектуальним ресурсом у механізмі доказування під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Їх застосування є комплексним та охоплює як непроцесуальні, так і процесуальні форми діяльності, що забезпечують повноту, точність і достовірність установлення фактичних обставин.

Базовими формами використання спеціальних знань є залучення спеціалістів і призначення судових експертів. Залучення фахівців економічного профілю не може обмежуватися винятково консультаціями, оскільки в умовах складних фінансово-господарських правовідносин їхня участь необхідна на різних етапах кримінального провадження — від підготовки слідчих дій до аналітичного опрацювання доказів. Судові експертизи, зокрема судово-бухгалтерські та фінансово-економічні, є незамінним інструментом у випадках,

44 Тимчишин А. М. Зазнач. твір. С. 309. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/10/dysertacziya_tymchyshyn.pdf (дата звернення: 10.11.2025) ; Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.11.2025).

коли необхідно дати комплексну науково обґрунтовану оцінку господарських операцій, перевірити обґрунтованість висновків ревізій або усунути суперечності в матеріалах провадження.

Ревізії та документальні перевірки хоча й не мають процесуального статусу у вузькому розумінні КПК України, відіграють суттєву роль як форми непроцесуального застосування спеціальних економічних знань. Їх результати формують інформаційну базу для початку досудового розслідування та забезпечують орієнтувальну інформацію про механізм можливих злочинних дій. Водночас ревізії не можуть цілком замінити судово-економічну експертизу, оскільки нерідко містять неповні або суперечливі дані, які потребують фахового експертного дослідження.

Роз'яснення акта ревізії або перевірки визначено як окрему форму застосування спеціальних економічних знань, що має характер довідково-консультаційної допомоги. Воно усуває прогалини в сприйнятті спеціальних термінів, методик і висновків ревізії, забезпечує адекватне інтерпретування фінансових документів та створює належні умови для їх правильного використання в доказуванні.

Участь спеціаліста-економіста в слідчих (розшукових) діях, зокрема в допиті, є важливим процесуальним механізмом підвищення ефективності розслідування. Така участь сприяє належному формулюванню запитань, глибшому аналізу отриманих пояснень, оперативному виявленню суперечностей і правильному інтерпретуванню економічних аспектів показань. Це значно знижує ризик помилок і підвищує якість доказової інформації.

Призначення економічних експертів після ревізій має відбуватися в обов'язковому порядку. Експертне

дослідження є гарантією об'єктивності й наукової достовірності висновків щодо фінансових операцій і господарської діяльності.

Отже, спеціальні економічні знання є системоутворювальним елементом процесу доказування в кримінальних провадженнях щодо господарських злочинів. Їх раціональне й науково обґрунтоване застосування забезпечує ефективність кримінального переслідування, підвищує якість судового контролю та сприяє відновленню порушених прав держави і суб'єктів господарювання.

Specific Economic Expertise in Investigation of Economic Criminal Offenses

Vitalii Usatii

This article purpose is to clarify the role, place and significance of special economic knowledge in the investigation of criminal offenses in the sphere of economic activity, as well as to determine the optimal forms of their application at different stages of criminal proceedings. The methodological research basis was general scientific and special legal methods (dialectical, systemic-structural, functional, legal-dogmatic, interpretative and comparative-legal ones). It is substantiated that effective investigation of economic criminal offenses is impossible without involving knowledge that goes beyond the boundaries of traditional legal competence. Complexity of financial schemes, the multi-stage nature of economic processes and the similarity of criminal transactions to legal economic activity require the participation of economists, auditors, accountants and other specialists in the financial and economic field. Significance of audits and documentary checks as a non-procedural form of application of special economic knowledge is revealed, and the clarification of the audit report is also characterized as a reference and consulting activity that ensures the correct interpretation of spe-

cial terms, methods and financial conclusions. Particular attention is paid to the participation of a specialist economist in investigative (detective) actions, primarily in interrogation as a procedural tool for increasing the accuracy, completeness and reliability of the testimony received. It is argued that professional support of the investigator from a specialist is an important element in ensuring the proper quality of evidentiary information. The grounds and significance of the appointment of forensic economic and forensic accounting examinations are determined, which are the main forms of scientifically substantiated assessment of financial and economic operations and the elimination of contradictions that arise during the analysis of audit materials. It is summarized that special economic knowledge is a system-forming component of evidence in criminal proceedings of an economic nature. Their rational use contributes to increasing the efficiency of pre-trial investigation, ensures the accuracy of financial assessments, minimizes the risk of errors, and helps restore the violated rights of the state and business entities.

Keywords: *special economic expertise; forensic economic examination; audit; documentary verification; specialist economist; interrogation; economic criminal offenses.*

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автор зробив свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автор заявляє, що у нього відсутній конфлікт інтересів.

References

- Cherniavskiy, S. S., Tsutskiridze, M. S. (2016). Aktualni problemy pryznachennia sudovo-ekonomichnykh ekspertyz ta dokumentalnykh revizii u kryminalnomu provadzhenni [Actual problems of the appointment of forensic economic examinations and documentary audits in criminal proceedings]. *Aktualni pytannia vykorystannia mozhlivostei pozaplanovykh dokumentalnykh revizii ta inshykh perevirok u kryminalnomu sudochynstvi* : mat-ly mizhvidom. nauk.-prakt. seminaru (Kyiv, 30.06.2016). Kyiv. URI: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/4516> [in Ukrainian].
- Didenko, V. L. (2024). *Vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen u biudzhetnii sferi* [The use of special knowledge during the investigation of criminal offenses in the budgetary sphere] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Dnipropetrovsk. URL: https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/new_d0872702/2024/1/1/d.pdf [in Ukrainian].
- Dikan, L. V., Ponikarov, V. D., Kozhushko, O. V. (2014). *Sudovo-ekonomichna ekspertyzna* [Forensic economic examination] : navch. posib. Kharkiv. URL: <https://surl.li/bdbhfa> [in Ukrainian].
- Dondyk, H. P. (2011). *Vykorystannia spetsialnykh bukhhalterskykh znan pry rozsliduvanni zlochyniv u sferi silskohospodarskoho vyrobnytstva* [The usage of special accountant knowledge during the investigation of crimes in the sphere of agricultural production] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Dnipropetrovsk. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0411U006932> [in Ukrainian].
- Dondyk, H. P. (2013). *Napriamy vdoskonalennia vykorystannia spetsialnykh bukhhalterskykh znan pry rozsliduvanni zlochyniv u sferi ekonomiky* [Directions for improving the use of special accounting knowledge in the investigation of economic crimes]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriia «Iurydychni nauky»*. Vyp. 5. T. 2 [in Ukrainian].

- Dondyk, N. Ya. (2006). *Vykorystannia spetsialnykh bukhhhalterskykh znan pry rozsliduvanni ekonomichnykh zlochyntiv* [Using special accounting knowledge in economic crime investigation] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. URL: https://uacademic.info/ua/document/0406U002942#google_vignette [in Ukrainian].
- Fedchyshyna, V. V. (2018). Spetsialni ekonomichni znannia ta yikh vykorystannia v khodi operatyvno-rozshukovoi diialnosti, dosudovoho rozsliduvannia i sudovoho rozghliadu: teoretyko-pravovi osnovy [Special economic knowledge and their use during operational and investigative activities, pre-trial investigation and trial: theoretical and legal foundations]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*. № 3. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2018/48.pdf [in Ukrainian].
- Fedchyshyna, V. V. (2018). Spetsialni ekonomichni znannia u pravovykh systemakh Yevropy, Avstralii ta SSHa [Special economic knowledge in the legal systems of Europe, Australia and the United States]. *Naukovyi ohliad*. T. 3. № 46. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/1505/1588> [in Ukrainian].
- Horlachuk, A. (2021). On Forensic Economist Specific Expertise. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Is. 2 (24). DOI: 10.32353/khrife.2.2021.09.
- Hovorova, K. I. (2021). *Teoretychni ta zahalno-metodychni polozhennia sudovoi ekonomichnoi ekspertyzy dokumentiv finansovokredytnykh operatsii* [Theoretical and General Methodological Provisions of the Forensic Economic Examination of the Documents of Financial and Credit Operations] : dys. ... d-ra filos. v haluzi prava. Kharkiv. URL: https://uacademic.info/ua/document/0821U100821#google_vignette [in Ukrainian].
- Hubanova, I. V. (2025). *Teoretychni ta zahalno-metodychni polozhennia sudovoi ekonomichnoi ekspertyzy finansovo-hospodarskoi diialnosti pidprietstv* [Theoretical and general methodological provisions of the forensic economic examination of financial and economic activity of enterprises] : dys. ... d-ra filos. v haluzi prava. Kharkiv. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Y2Wmdh-FjRx-FGO1s1J68jdWM4smSSk-b/view> [in Ukrainian].
- Kaplina, O., Maryniv, N. (2018). Provedennia revizii ta perevirok u kryminalnomu provadzhenni: dysonans zakonodavstva ta pravozastosovnoi praktyky [Conducting audits and inspections in criminal proceedings: dissonance of legislation and law enforcement practice]. *Pidpriumnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2018_2_37 [in Ukrainian].
- Kharkevych, Yu. I. (2024). *Kryminalistychna metodyka rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, pov'iazanykh iz derzhavnym finansuvanniam haluzi okhorony zdorov'ia v umovakh pandemii* [Criminalistics methodology for investigating criminal offences related to public funding of the healthcare sector in a pandemic] : dys. ... d-ra filos. v haluzi prava. Kyiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0824U001492> [in Ukrainian].
- Kniaziev, S. V. (2025). *Teoriia ta praktyka rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen u biudzhetnii sferi Ukrainy* [Theory and practice of investigation of criminal offenses in the budgetary sphere of Ukraine] : dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kyiv. URL: <https://www.uacademic.info/ua/document/0525U000090> [in Ukrainian].
- Kopytko, V. Yu., Atamanchuk, V. (2025). *Metodyka zaluchennia spetsialista do revizii ta audytorskykh perevirok u kryminalnomu provadzhenni* [Methodology or involving a specialist in audits and checks in criminal proceedings]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo*. T. 3. № 89. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.89.3.54 [in Ukrainian].
- Kovalov, Yu. Yu. (2021). *Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia koruptsiinykh zlochyntiv* [Use of special knowledge in the investigation of corruption crimes] : dys. ... d-ra filos. v haluzi prava. Kharkiv. URL: https://uacademic.info/ua/document/0821U100819#google_vignette [in Ukrainian].
- Kryvun, S. I. (2025). *Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia netsilovoho vykorystannia biudzhetnykh koshtiv* [Using specialized knowledge when investigating misuse of budget funds] : dys. ... kand. yuryd. nauk.

- Kyiv. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f5f0ece1-d195-49a1-b3b3-25e4e16232f5/content> [in Ukrainian].
- Kurylenko, D. V. (2017). *Instytut obiznanykh osib u zmahalnomu kryminalnomu provadzhenni* [The Concept of versed persons in adversary criminal proceeding] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6f82595b-1d94-4b6e-9ca8-8903b4b-79b7c/content> [in Ukrainian].
- Nehanov, V. V. (2018). *Vykorystannia vysnovkiv revizii u kryminalnomu provadzhenni* [Use of revision's (audit's) findings in criminal proceedings] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Opanasenko, N. O. (2018). *Kryminalistychna kharakterystyka ta osnovni polozhennia rozsliduvannia shakhraistva, vchynenoho orhanizovanyimi zlochynnymy hrupamy u sferi zhytloвого budivnytstva* [Criminalistic characteristics and the substantive provisions of the investigation of fraud, committed by organized crime groups in the field of housing construction] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0419U000090> [in Ukrainian].
- Orel, A. M., Chumakov, D. D., Verizhenko, O. S. (2025). *Teoretyko-pravovi zasady ta praktichne zastosuvannia spetsialnykh znan u protydii ekonomichnii zlochynnosti* [Theoretical and legal principles and practical application of special knowledge in combating economic crime]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnologii. Seriya «Pravo»*. № 4 (44). DOI: 10.52058/2786-5274-2025-4(44)-1732-1743 [in Ukrainian].
- Pchelina, O. V. (2017). *Teoretychni zasady formuvannia ta realizatsii metodyky rozsliduvannia zlochiniv u sferi sluzhbovoi diialnosti* [Theoretical basis of formation and implementation of methods of investigating crimes in sphere of service activity] : avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8a2b0b63-3f26-4980-90a2-a383f9f6fe39/content?trackerId=15a163407f39c4ae> [in Ukrainian].
- Petrova, I. A. (2012). *Teoretyko-pravovi ta orhanizatsiino-metodolohichni zasady rehuliuвання sudovo-tovarovnavchykh ekspertyz* [Theoretical-legal and organizational-methodological bases of regulation of the forensic and commodity examinations of consumer goods] : dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0512U000231> [in Ukrainian].
- Pyrih, I. V. (2015). *Teoretyko-prykładni problemy ekspertnoho zabezpechennia dosudovoho rozsliduvannia* [Theoretical and applied problems of expert support of pre-trial investigation] : monohrafiia. Dnipropetrovsk. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/monogr.pdf> [in Ukrainian].
- Shapoval, O. V. (2017). *Kryminalistychne zabezpechennia rozsliduvannia ekonomichnykh zlochiniv* [Forensic support for the investigation of economic crimes] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Shcherbakovskiy, M. H. (2016). *Teoretyko-metodolohichni ta prakseolohichni zasady sudovykh ekspertyz u kryminalnomu protsesi* [Theoretical, Methodological and Praxeological Principles of Forensic Expertise in Criminal Proceedings] : avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2582> [in Ukrainian].
- Shcherbakovskii, M. G., Kravchenko, A. A. (1999). *Primenenie spetsialnykh znaniy pri raskrytii i rassledovanii prestuplenii* [Application of special knowledge in the disclosure and investigation of crimes]. Kharkov [in Russian].
- Shevchenko, O. V. (2017). *Vykorystannia spetsialnykh tovaroznavchykh znan pid chas dosudovoho rozsliduvannia* [Use of special commodity knowledge during pre-trial investigation] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d98763bb-23dc-4972-a52b-f8ee188e34ef/content> [in Ukrainian].
- Shramko, O. M. (2021). *Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia koruptsiinykh kryminalnykh pravoporushen* [Use of special knowledge in the investigation of corruption offenses] : dys. ... d-ra filos. v haluzi prava. Kyiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0821U102258> [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2017). *Teoretyko-pravovi ta metodolohichni zasady kompleksnykh sudovo-ekspertnykh doslidzhen*

- [Theoretical and methodological foundations of complex forensic research] : dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0517U000760> [in Ukrainian].
- Tiulieniev, S. (2024). Mistse i znachennia ekonomichnykh ekspertyz u kryminalnykh provadzhenniakh shchodo rozsliduvannia reiderstva [The place and significance of economic expertise in criminal proceedings regarding the investigation of raiding]. *Suchasni napriamky rozvytku sudovoi ekspertyzy ta kryminalistyky* : zb. Vseukr. nauk.-prakt. konf. z nahody 110-rich. diialn. ONDISE Min'ustu Ukrainy (Odesa, 05.09.2024). Odesa. URL: <https://ndekc.lviv.ua/pdf/311020242.pdf> [in Ukrainian].
- Tiulieniev, S. A. (2024). Appointment of forensic examinations in the course of investigation of criminal offences related to raiding. *Law and Safety*. Vol. 92. No. 1. DOI: [10.32631/pb.2024.1.10](https://doi.org/10.32631/pb.2024.1.10).
- Trach, S. S. (2023). *Kryminalistychna metodyka rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen u sferi hospodarskoi diialnosti v Ukraini* [Forensic methods of investigation of criminal offenses in the field of economic activity in Ukraine] : monohrafiia. Odesa [in Ukrainian].
- Tymchyshyn, A. M. (2023). *Spetsialni znannia u kryminalnomu protsesi Ukrainy: teoriia ta praktyka* [Special knowledge in the criminal process of Ukraine: theory and practice] : dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kropyvnytskyi. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/10/dysertacziya_tymchyshyn.pdf [in Ukrainian].
- Volobuiev, A. F. (2000). *Problemy metodyky rozsliduvannia rozkradan maina v sferi pidpriemnytstva* [Problems of the methodology for investigating embezzlement of property in the field of entrepreneurship] : monohrafiia. Kharkiv [in Ukrainian].
- Yevdokimenko, S. V. (2016). Formy vykorystannia spetsialnykh ekonomichnykh znan u kryminalnomu provadzhenni ta sudochynstvi [Forms of use of special economic knowledge in criminal proceedings and legal proceedings]. *Visnyk Chernivetskoho fakultetu Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia»*. Vyp. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vchfo_2016_2_39 [in Ukrainian].
- Zhukova, V. I. (2022). Zaluchennia obiznanykh osib dlia vyznachennia rozmiru materialnykh zbytkiv u kryminalnomu provadzhenni [Involvement of knowledgeable persons to determine the amount of material damages in criminal proceedings]. *Pravo i suspilstvo*. № 6. DOI: [10.32842/2078-3736/2022.6.35](https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.6.35) [in Ukrainian].
- Усатий, В. (2025). Спеціальні економічні знання в розслідуванні господарських кримінальних правопорушень. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 4 (41). С. 135–154. DOI: [10.32353/khrife.4.2025.08](https://doi.org/10.32353/khrife.4.2025.08).